

BISERICA și ȘCOLA.

Fóia bisericească, școlastică, literară și economică.

Iese odată în săptămână: DUMINECA.

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-ungaria:
Pe un an 5 fl.—cr., pe 1/2 an 2 fl. 50 cr.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr., pe jumătate an 7 franci.

PREȚUL INSERTIUNILOR:

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 3 fl.; până la 200 cuvinte 4 fl.;
și mai sus 5 fl. v. a.

Correspondențele se se adreseze Redacțiunei

„BISERICA și ȘCOLA.“

Êr banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

INVITARE DE PRENUMERAȚIUNE

LA

„BISERICA și ȘCOLA.“

Fóia bisericească școlastică, literară și economică.

Cu începutul anului 1897 deschidem abonament nou la „Biserica și Școla.“

Rugăm pre toți domnii abonenți de până acuma, cari doresc a avé fóia noastră și pe viitoriu, se binevoiescă a trimite la „Tipografia diecesană“ prețul de prenumerațiune care e:

PENTRU AUSTRO-UNGARIA:

PE UN AN 5 fl. — cr.

„ 1/2 „ 2 fl. 50 cr.

PENTRU ROMÂNIA ȘI STRĂINĂTATE:

PE UN AN 14 franci.

„ 1/2 „ 7 fr.

Sprîjinul moral și material, de care până acuma s'a bucurat fóia noastră, ne îndreptățește a spera, că și în viitoriu vom fi îmbrățișați de aseminea simpatii caldure precum și de bunăvoința nestrămutată a On. Public cetitoriu.

Redacțiunea.

O putere hatărítóriă.

Ne superăm de multe ori și aprópe dîlnic, că lucrurile noastre nu ne succed, precum dorim; êr nesuccesul de regulă produce nemulțămire în inima noastră. De nici un felu de nemulțămire omul nu are trebuință, — pentru că spre a-și elupta sieși bunăstare și fericire este omul creat, și trăiește pe acest pămênt. Astăzi așa este, bagsémă vremea, că tóte putem sê-le aflăm pre pămênt, un lucru ni-sê pare însê cel mai rar: mulțămirea cu starea, în

care ne găsim. Ne întrebăm neapêrat de cauza acestei nemulțămiri, și se pare, că nu-i putem afla rostul. Toți găsim multe cusururi în afacerile și mersul vieții noastre. De un lucru însê, așa ni-se pare nouă ne ferim a-l spune, și a-i da importanța ce o merită, și anume, că pré se întêmplă lucruri, de cari pre lângă o judecată mai obiectivă, mai creștinescă, scutiți am poté sê fim precum de multe neajunsuri, cari factice ne întêmpină în vieță.

Timpul nostru cu multele lui invențiuni s'ar páre, că a înlesnit omului vieța și mersul sêu spre dezvoltare. Accentuăm acêsta dîlnic. Uităm însê un lucru, și anume, că lumina cea mare a veacului, în care trăim, lasă după sine o umbră mare. Veacul nostru cu luminile și invențiunile lui a produs fiecărui om o mulțime de trebuințe și pretensiuni, de cari înaintații nostri n'au avut nici cunoștință. Pretensiunile înmulțite ale vieții de astăzi suprimă apoi și omórá factice plăcerea și farmecul vieții, cu atât mai vêrtos, cu cât astăzi dela fiecare om se cere mult mai multă sirguintă și putere de judecată, pentru ca cineva sê aibă și cășcigul corespunđătoriu, pentru ca să pôá face față trebuințelor și pretensiunilor înmulțite ale timpului.

Se cere astăzi dela fie-care om, carele voiesce sê trăiescă cinstit în lume mai multă grije, mai multă prevedere, mai multă judecată, mai multă înțelepciune de vieță.

Se pare însê, că timpul, în carele trăim nu este prielnic pentru acêsta mai multă înțelepciune de vieță. Nu ne pôte surprinde de loc acêsta scădere a timpului. Adevêrată înțelepciune de vieță nu esistă, și nici că pôte sê esiste fără principiile de vieță cuprinse în evangelia Domnului; êr duchi

lumii de astăzi, așa ne spun cele ce le auzim, și le vedem șilnic, nu este cel mai favorabil doctrinii creștinismului. Luptăm astăzi cu multă pagânătate; ér pagânătatea, contra căreia luptăm ne împedecă de a gândi creștinesce asupra mersului vieții noastre.

Lipsesce lumii de astăzi în parte din nefericire destul de mare judecata obiectivă creștinăscă asupra unui mers al vieții, carele se-ne conducă la perfecțiunea creștinăscă, și prin acésta la bunăstare, la mulțămire și fericire.

Ne-au împresurat pré mult slăbiciunile timpului și neapărat gândirea și judecata noastră îndreptată trebuie se-ne fiă a-ne emancipa de aceste slăbiciuni, devenite din nefericire pré moderne.

Acceptăm cu un feliu de nerăbdare o reacțiune contra duchului vremii, în carea trăim, pentru că starea, în care ne găsim, nu este din cele mai bune.

Acéstă reacțiune nu pôte să vină de sine. Ea trebuieșce deșceptată în popor prin o mai nimerită propagare a cuvântului lui Dumnezeu, și cu deosebire prin deprinderea poporului de a judeca creștinesce asupra tuturor lucrurilor sale, asupra greutăților și necazurilor sale, ca astfel să fie mai bine orientat asupra tuturor.

Dar se-ne lamurim, și se amintim și un exemplu luat din viața poporului. Cei mai înaintați în vârstă dintre noi ne mai aducem de sigur bine aminte, că până cam înainte cu douăzeci, treizeci de ani, la poporul nostru era mare încrederea, carea o aveau ómenii unul în altul, ceea ce se vedea atunci mai cu seamă în daraverile lor economice. Să împrumuta George dela Ion cu parale, de multe ori cu sume mai mari; și garanță pentru resplătirea împrumutului era numai cuvântul, și cuvântul era nenșelătoriu. Ómenii își plăteau sumele de bani împrumutate nu de frica județului lumesc, ci de frica de păcat, de frica lui Dumnezeu. Tare ne temem, că astăzi numai este în tot locul astfel, ér acésta este un semn rău al timpului, semn, că judecata creștinăscă, singură capace a-i da omului o nimerită direcțiune în modul său de gândire și acțiune, nu este în tot locul destul de puternică. Și deci este natural, că datorința noastră a generațiunii de astăzi este, ca se rentinerim, și se întărim acéstă judecată în popor.

Necesitatea pentru acéstă însemnată lucrare fiind constatată, urméză de sine, că datorința bisericii noastre confessionale este, ca șilnic se gândim asupra modului și mijlócelor, prin cari se desvol-

tăm, și se ridicăm în popor capacitatea de a judeca în toate afacerile sale mai creștinesce.

Pentru formarea și întărirea unei judecări obiective creștinesci ne trebuieșce următoarele condițiuni, și anume:

a) Să șcim, și se porem în fie-care moment distinge binele de rău, și în special se fim în curat în fie-care moment, că ce se pretinde dela noi se facem, pentru ca mersul nostru spre perfecțiunea creștinăscă se fie normal și neconturbat de nimic;

b) Să ne deprindem a deveni stăpâni preste temperamentul și naturelul nostru, ca astfel se porem înfrânge patimile, și în toate afacerile noastre se avem în vedere numai direcțiunea, ce ni-o dă voința lui Dumnezeu; și

c) Să-ne deprindem a fi cât mai severi, când judecăm asupra faptelor noastre și cât mai indulgenți, când pronunțăm judecata asupra faptelor altora.

În toate aceste trei direcțiuni întâmpinăm astăzi mari greutăți. Lumea de astăzi așa este, precum este. Lumea de astăzi cugetă și calculéză din nefericire de astăzi pre mâne, și tendința după o viață ideală nu o întâlnim în tot locul. A devenit lumea pré materialistă, pré aplecată spre o viață numai pentru pământ. În punctul acesta lumea de astăzi, așa se vede, pare că cu un feliu de repejune, de care nu-și pôte du seamă, se prepară de sigur fără voia sa, ca se între în starea, în carea se găsea imperiul roman în período, în carea a început decădița moruvurilor.

Biserica creștină a lucrat cu succes în contra acestei decădițe. Neapărat că nici nouă nu ne va poté lipsi acest succes, dacă vom aplica cu stăruință aceleași mijlóce, și anume dacă începând din casa părintăscă vom pune pondul principal în educațiunea tinerimii, în desvoltarea capacității de a judeca creștinesce, și dacă în popor prin puterea amvonului vom întări în ómeni acéstă judecată și putere de judecată astfel, ca duchului lumii de astăzi se-răspundem cu duchul creștinismului și bisericii creștine.

Întâmpinăm mari dușmani în acéstă direcțiune, dar credință puternică avem, că nu sunt neînvingibile, și cu o bună practicare a mijlócelor creștine îi-potem birui. Duchul vremii de astăzi cu fétul său: lucsul și o viață comódă și pré adese-ori cu pretensiuni mai mari, de cum sunt venitele noastre, a dus mulți ómeni la sapă de lemn. Acésta o ved părinții, o ved, și o pot vedé astăzi și pruncii: și drept aceea, dacă șilnic și nentrerupt în biserică și

în școlă vom atinge această cordonă, vom provoca atențiunea lumii asupra acestui rău social, și judecând omienii asupra consecințelor traiului necreștinesc vor vedé, și se vor convinge, că el nu duce la bine, de bună sémă vor începe a gândi mai creștinesc, și relele de astăzi devenite „moderne,” se vor schimba mâne în bine; și treptat vom trebui să ajungem ținta dorită: un traiu creștinesc.

„Pentru orientare.”

Sub titlul acesta am scris în nrul 49 al fôiei nôstre din anul trecut un articolu, în carele am arătat că de un timp încôce să aud dese plânsori, că la unii din învățătorii nôtstri se observéază un spirit, carele nu corespunde pre deplin cu marele scop, pre carele îl-urmărim prin școlele nôstre confesionale.

Nu sântem noi cei dântâi, cari ne am ocupat de această cestiune. S'a ocupat de dênsa înainte de noi între alții și un bărbat bine cunoscut la poporul nostru, dlu Axentie Sever. D-sa în o „epistolă deschisă cătră profesorii și învățătorii români,” din părțile ungurene publicată la 24 Noemvre a. tr. în „Gazeta Transilvaniei” a făcut între altele și o paralelă între dascălii din bătrâni și între unii dascăli de astăzi, — laudând pre cei dintâi, că inspirați de iubire de biserică și neam, nu să plângeau de multele necazuri, cu cari trebuiau să lupte; dincontră au lucrat cu zel și abnegațiune la creșterea neamului românesc.

Și fiindu-ne prôspete în memoriă cele întemplate la penultima adunare învățătoréscă, ținută în Timișóra, — cu tendința unor învățători de a-se înstreina de biserică, și cu înființarea unui conviect în Segedin, — datorință aveam neapărat, să arătăm, că greșită este această tendință a unor învățători.

În urma articolului publicat de noi în nrul 49 a apărut un comunicat în nrul 2-al „Tribunii” a. c. subseris de 12 învățători din tractul Boroșineului, și anume de dnii: Paul Duma, președinte ad hoc, Aron Ercu, Ivantie Vidu, Moise Mregea, Iulian Butariu, Romul Bortoșiu, Demetriu Nădăban, Ioan Daul, Mihaiu Leucuța, Lazar Oprean, Petru Costin, notariu ad hoc, și Ilarie Versigan.

Mai nainte de a-ne ocupa de acest comunicat, publicat în „Tribuna”, credem, că este bine pentru orientare să premitem următor-le: Comunicatul din „Tribuna”, așa se pare cel puțin, este edat din o adunare estraordinară a subreuniunii învățătorilor din tractul Boroșineului.

Precum ni-s'a raportat însé acea adunare n'a fost nici conchiămată, nici condusă de președintele, ei, dlu I o a n I a n c u. Tot pentru orientare mai amintim apoi și împrejurarea, că precum cetim în o varietate apărută în nrul „Tribunii” din 31 Decemvre an. tr. sub titlul „necazurile învățătorilor” acei învățători au mai ținut o asemenea adunare și mai nainte. Nici acea adunare n'a fost conchiămată prin președintele subreuniunii, ci prin un dnu învățătoriu din cei 12 subseriși în comunicatul „Tribunii.” Ni-s'a trimis și noué un esemplariu din acel apel convocătoriu din carele pentru mai bună orientare estragem următoarele:

„Nu vedeți că sunteți oficianți cari nu dispuneți în jurul vostru de activitate, nici de forță intelectuală, nici materială?”

„Nu sunteți sătui de doi stăpâni, din cari se vede, că sânt chiămați: unul a-ne ferici . . . altul a sta cu mâinile-n sên vedându-ne perirea?”

„E timpul, să-ve dechiarăți, cui cu ce datorități, și să cereți în ultimul ce e al vostru.”

Din cele înregistrate aici din acel apel de unul din cei 12 învățători se vede, credem de ajuns, care este tendința lui, și anume, că autorul lui își-vede fericirea întru a-se rumpe de biserică, și a trece în castre streine.

Mai amintim apoi din acel apel, prin carele un învățătoriu conchiămă o adunare învățătoréscă și împrejurarea, că autoriul lui recomăndă colegilor săi să aibă o ținută de seama celei ce s'a vedut pre timpul revoluțiunii franceze, și mai provôcă și la o aserțiune a lui Bismark.

Noi se înțelege de sine de astfeliu de lucruri nu ne ocupăm. Vom supune însé unei analise comunicatul publicat în „Tribuna.” nrul 2 din anul curent la adresa fôiei nôstre: Din acel comunicat estragem aici următoarele:

„Noi învățătorii subseriși, întruniți în Boroșineu în 27 Decemvre v. a. c. în adunare estraordinară, cu indignare venim să desaprobăm ținuta fôiei aradane „Biserica și Școlă”, și respingem dela noi acele însinuări și suspitiuni perverse ce le manifestă față de școlă și învățători.”

„Biserica și Școlă” în nrul 49, în articolu ei „pentru orteniare” recunôșce plângerile ce mereu învățătorii din diecesa Aradului îndreaptă-le cătră autoritățile nôtstre bisericéști și școlare și tot dênsa, organul aprôpe pus lângă autoritățile acelea arată modul cum au fost ascultate și resolve plângerile învățătorilor, mărturisind adevér când ăice: „n'am dat nici o importanță astorfeliu de plângeri,

ascrind emanarea lor de efflucul unor preocupățiuni cari vin, și se trec.“

După destăinuirile cuprinse în apelul citat, este natural, că între învățătorii, cari au subscris comunicatul din „Tribuna“ Nr. 2 a. c. cu tendința de a-se rumpe de biserică, și a-și cauta alt stăpân, și între noi, cari apărăm caracterul confesional al școlilor noastre, și scim că aceste școle au numai un stăpân: biserica și poporul, carele le-a înființat, și carele le susține, repețim, este natural, și se'nțelege de sine, că nu pôte fi unitate de vederi. Și deci a devenit de prisos a daoge un singur cuvânt pentru a combate neadevărurile cuprinse în acel comunicat din „Tribuna“ la adresa fôiei noastre. Preste un lucru din comunicatul „Tribunii“ însă, așa credem, nu este bine să trecem fără a-l releva, și anume: că acei dni învățători subscriși în acel comunicat în pasagiul al doilea reprodus de noi mai sus, reproduc fals și eronat cele publicate de noi în nrul 49. a. tr. Pentru orientare lăsăm să urmeze acel pasagiu așa, precum l'am publicat noi. El sună: „De un timp încóce se aud dese plânsori, că la unii din învățătorii nostri s'ar fi observând un spirit, carele nu ar corăspunde pre deplin cu marele scop, pre carele îl-urmărim prin școlile noastre confessionale. N'am dat nici o importanță astorfeliu de plânsori; și pornirea, din care a emanat o-am privit de efflucul unor preocupățiuni, cari vin, și se trec, fără să lase urme păgubitoare pentru instituțiunile noastre căscigate și susținute cu grele sacrificii.“

Astfelu am scris noi în Nr-ul 49 din „Bis. și Șc.“ și din faptul, că cele publicate de noi altcum au fost reproduse în comunicatul publicat în „Tribuna,“ de cum au fost scrise, reiese neaperat un lucru, și anume: că subscriitorii acelui comunicat afară de vre unul nu vor fi cetit cele publicate de noi în „Bis. și Școlă,“ pentru că dacă le-ar fi cetit, n'ar fi subscris, și n'ar susținé în public neadevărurile cuprinse în acel comunicat. Atât acéstă împrejurare, cât și faptul, că din cei 26 de învățători, câți scim noi, că sunt în tractul Boroșineului au subscris protestul numai 12, justifică de altcum de ajuns cele șise de noi, când combatând tendința greșită, de carea vorbim, am șis, că este a „unora din învățătorii nostri.“

Neadevărurile arătate până aici se continuă apoi în întreg comunicatul din „Tribuna.“ Mai cetim adecă la adresa foii noastre în acel comunicat și următoarele: „Biserica și Școlă“ chiar dânsa și de

tot este preocupată, ori în lipsa de bôbe de măcinat și-a turnat pe coș neghină, scurt șis s'a pus pre sfa dă.“ Astfelu scriu și subscriu cei 12 învățători din Boroșineu, cari se numesc în acel comunicat ei pre ei: „însemnate propte maicii biserici și națiunii.“

În punctul acesta, așa credem noi, că cestiunea se lămuresce de sine, dacă ne vom întreba:

Óre „cine se pune pre sfadă“, omul carele vorbesce adevărul, seau cel ce hulesce, și carele respândesce în public neadevăruri? și

Óre învățători, crescuți cu pânea bisericii, dar cu tendința arătate mai sus: de a-se rumpe de biserica noastră națională, mai sânt, și se mai ponimi ei pre ei: „însemnate propte maicii biserici și națiuni“?

Respnsul la aceste întrebări așa credem, nu este de lipsă să-l dăm noi.

Terminând datori ne credem a mai constata numai un singur lucru și anume: noi cari sêmțim și cunoșcem însemnătatea școlilor noastre confessionale, și cari am gustat din greutatele ce șilnic întempinăm intru apărarea caracterului confesional al școlilor noastre, este natural, că nici odată nu vom vorbi altcum despre aceste școle, de cum am vorbit și în nrul 49 din an. tr. și totdeauna; ér dacă, precum se vede diu apelul citat, vre unul din învățătorii nostri, crescut de biserică, doreșce să-și schimbe stăpânul, lucrul acesta regretabil pôte să aibă și partea sa bună, și anume: că sfânta noastră biserică nu ar mai avé în sînul sên, și chiar în școlă, ómeni, cari îi conturbă pacea și liniștea internă.

Biserica noastră în un astfelu de cas, pentru viaa sădită și susținută de dânsa cu mari cheltuieli, pentru școlile noastre confesionale își va avé de sigur alți fii credincioși și vrednici lucrători pentru mărșul scop, carele îl urmărim prin școlile noastre confessionale.

Istoria

bisericei gr. or. române din Transilvania și Ungaria dela 1810 — 1846.

(Continuare.)

Deceniul al treilea aduse însă o corespunșătoare rēdicare a culturai religióse la Românii ortodocsi din părțile unghurene.

Administratorul aradan Iosif de Putnic, face anume dela 1818 pașii necesari, 1) ér de sigur și

1) D. Popa Mominte etc. în Bis. și Școl. 1833. Nr. 48.

mijlocirea mitropolitului Stratimirovici²⁾ merge într'acolo, ca să se înființeze în toate trei eparchiile din Ungaria resaritenă institute teologice separate. Încă prin rescriptul dela 17 Dec. 1820 se încuviință în Vêrșeț o școlă clericală episcopescă de trei cursuri anuale și două despărțăminte, unul sêrb și altul român, care după mai multe „controverse și pertratări“ între episcopiile bănățene (adecă între cea verșețo-caransebeșană și cea timișană, a cărei institut clerical îl susținea — precum am vădut mai sus — și cea dintâi dór și pân' la 1821) se și deschise la 1821.³⁾ Êr pentru diecesa română aradană dispune decretul împ. dela 30 Ian. 1822 deschiderea (la 1 Nov. același an) unui institut rom. clerical de trei cursuri anuale.⁴⁾ Deschiderea acestui institut o concomitară și stăruințele Românilor ortodoxi din părțile ungurene spre scopul susținerii școlii prin frumoșe colectări benevole (între cari și tăsuri prin biserică.)⁵⁾

Ocupându-se toți cari scriu despre școlile clericale ce au existat în timpul următor (până la 1865) în Bănăt numai despre școlă clericală din Vêrșeț, ar trebui să presupunem, că școlă clericală întemeiată pe la 1800 în Timișóra, dacă nu pe la 1821 apoi de sigur mai târziu a încetat de a esista. Încă la 1821 dăm de o ordinațiune episcopescă cătră protopopiatele timișene, în care se anunță, că începând cu anul 1821 și o școlă clericală în Vêrșeț și cu despărțământ român, clericii români să studieze în Vêrșeț, êr pentru cei Sêrbi din diecesă să vor propune șciințele teologice și pe viitor la Timișóra.⁶⁾ Cursul clerical de odinióră cu două despărțăminte din Timișóra, deveni prin urmare la 1821 esclusiv sêrbesc.

Dar cu toate că acum se recerea dela preoții ort. rom. o cultură mai bună teologică, ca până la înființarea de institute teologice cu trei cursuri anuale, totuși studiile preparative pentru acestea nici chiar mai târziu nu se putea încă definitiv ficsa, și acêsta natural din cauza vitregității aceluî timp ce-l caracteriséză și asuprirea feudală de care era nedespărțită sêrăcia poporului. Tinerii români să primiau în aceste institute și fără clase, numai să fi fost mai mult ori mai puțin stăpâni pe limba lor maternă.⁷⁾

În cestiunea acêsta dăm pe la finea periodului și de o mărturie contimporană autentică. Mitropolitul Raiacici dîce în dieta ungară dela 1843/4, că pre-

²⁾ Șaguna atribue meritul organizării seminarelor din Arad și Vêrșeț (?) încă lui Stratimirovici. La Vêrșeț în deosebî înființă abia la 1841 episcopul diecesan Raiacici o caducitate română în scopul unui seminar. (N. Popea, op. cit. p. 316).

³⁾ Bartolomei, Sirul cronologic etc. în Fôia diecesană a. 1887 Nr. 4. Ca profesori ai acestui institut aflăm și pe episcopi Raiacici și S. Popovici, și chiar și pe archimandritul êr mai târziu episcop și metropolit, Andrei baron de Șaguna.

⁴⁾ D. Popa, Mominte etc. în Bis. și Școlă a. 1883 Nr. 48. Aici funcționau ca profesori și Gerasim Rațiu, Patriciu și Genadiu Popesca.

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Din protocoalele unui protopopiat timișan.

⁷⁾ Tinea Velea op. cit. p. 305.

cum nu se primiau clericii în unele diecese sêrbești fără absolvarea studiilor gimnasiale, „așa e de un timp încóce și în diecesele banatice afără de districtele montane, unde sârăcia părinților împedecă pe fii dela școlile mai înalte; acêsta e pedecă și acelora, ce locuiesc în diecesa aradană, și în unele districte sêrbesci.“

Aceste le dîse, dară în dieta dela 1843/4 însuși mitropolitul carlovițan în o discuție asupra neuniților ungureni, care fuse de unii deputați — asupritori domni de pământ din ținăturile credincioșilor ortodocși — provocată cu intenție, de a îndemna dieta a hotări esmiterea unei „deputații regnicolare“ pentru regularea seminarielor neunite. Moralitatea poporului ortodocs nu corespundea adecă așteptării străinilor legisferatori nobili sêu „nemeși“.

Metropolitul se vêdu îndemnat a mărturisi față de acêsta învinuire, că cauza pentru carea părea a nu propă și nici ochii străinilor creșterea morală a păstoriților sêi, nu este a se căuta în o prea mancă preparare teologică, ci mai ales în împrejurarea, că preoții sunt siliți din cauza slabei lor subsistinți materiale la anevoiósă agricultură.

Aprețieză de altcum și dênsul părerea părții contrare, că adecă mai ales prin seminare bine întocmite este a se ajunge și moralitatea în popor, dar își rezervă sieși și confrăților sêi prelați suffragani dreptul de a dispune în chestia internă bisericescă a seminarielor, cari neesistând încă, ar fi trebuit întâiu înflințate. Rospingênd deci eventualul amentec al vre-unei deputațiuni regnicolare, promite a lucra cu suffraganii sêi opiscopi într'acolo, că încă în decurs de trei ani se întemeieze și seminare pe seama clericilor neuniți. — În loc de comisiuni dietale, în chestiile bisericeii neunite, credea Raiacici de mai potrivită conchiemarea unui congres iliric, afără de cel estraordinar spre alegerea mitropolitului,⁸⁾ precum s'a esprimit în privința trebuintii regulării cestiunilor culturale și a dotațiunii preoțescei deja și congresul alegêtor dela 1842. Un astfel de congres, pe cum era dorit, pe lângă tótă prealabila învoire prînaltă nu s'a putut încă în periodul nostru realiza⁹⁾.

Deși însuș mitropolitul bisericeii ort. din Ungaria pare a fi recunoscut, în dietă neajunsul creșterii religioșe-morale a populațiunii neunite, totuși spre a nu ne face idee greșită despre starea clerului și poporului ort. din Ungaria pe timpul ce-l tratăm, credem de lipsă a ne reaminti și următoarele indicii despre îngrijirea părintescă a organelor bisericesci în privința acêsta. Astfel d. e. și administratorul aradan Putnic căuta nu numai prin îndemnuri, ci și prin o disciplină forte aspră să creeze un cler model poporului,¹⁰⁾ êr în eparchia timișană nu nu-

⁸⁾ Fôia pentru minte etc. 1843 Nr. 7.

⁹⁾ Actenmäßige Darstellung etc. op. cit. p. 46.

mai că nu primia clerul succesive prescripte de purtare cu credincioșii, dar încă la 1813 i-să impuse datorința, ca în toate Duminecile și sărbătorile să țină catechisație cu păstorii¹¹⁾ Cât despre diecesa verșețo-caransebeșană e cunoscut, că aici până târziu înșiși călugării din curtea episcopescă aveau să prepare pe clerici.¹²⁾

Tot în periodul nostru introduseră prelații usul de a instrua la sărbători mari ei înșiși pe eparchioți prin pastorale.¹³⁾

Dacă ne-am mărgini chiar și numai la literatura bisericească dela 1810 — 1846 trebuie să constatăm și în această privință, față de biserica ort. din Ardeal, superioritatea religioasă-culturală a neuniților din părțile ungurene. Onore le fac pe timpul ce-l tratăm mai ales doi bărbați erudiți și neoboslți și în nisuița cultivării nămului român și a ridicării bisericii lor. Aceștia sunt Dimitrie Țichindeal și Constantin Diaconovici Loga.

Cel dintâiu, scurt timp și catechet la preparandia rom. aradană (1812 — 1814)¹⁴⁾ a meritat prin diversele sale scrieri și mai ales prin „Fabulele“ sale conumele „Gură de aur“ dat de Eminescu. Serierile sale teologice precum și cele a-le lui Diaconovici au meritul lor deosebit și pentru că fac parte din anevoiosul început al literaturii bisericești ort. române.

Ca carte teologică tipărită avem dela dânsul: „Epitomul sau scurte arătări pentru sfânta biserică, pentru vestmintele ei și penfru d-șeșca liturgie, care să sêvêșeșce într'insa etc. Buda, 1808; ér ca manuscrite lăsă el în urma sa următoarele: 1. Dogmaticesca teologie sau cuvântarea de D-șeu a provoslavniciei mărturisiri a răsăritului. 2. „Pastoricăesca teologie sau învățătura pentru datorii-le preoțeschi.“ 3. „Istoria bisericească sau povești a bisericii de mărturisirea răsăritului.“ etc.¹⁵⁾

II. Dela neuitatul prim-profesor al pedagogiei din Arad și mai târziu director școlar bănațan, Constantin Diaconovici-Loga¹⁶⁾ înregistrăm aici următoarele cărți tipărite:

¹⁰⁾ D. Popa, Mominte etc. în Bis. și Școla p. 46.

¹¹⁾ Din protocoalele unui protopopiat timișan.

¹²⁾ Milleker op. cit. t. I. p. 313.

¹³⁾ În diecesa aradană primul episcop, care trimitea eparchioți lor pastorale în sărbători mari, fost Nestor Ioanovici (1829 — 1833). În protocoalele unui protopopiat timișan aparținător fostului episcopat ort. din Timișoara încă aflăm despre introducerea în acest timp a pastorelelor episcopeschi la sărbători mari. Această datină e păstrată și până azi.

¹⁴⁾ Un scurt extras al Biografeii sale am dat mai sus.

¹⁵⁾ Vulcan op. cit. p. 537. Afară de scrierile citate cunoscm dela dânsul și eminate scrieri începute numai, ca „Christianismul“ lucrarea teologică cea mai meritorică a lui Țichindeal, apoi „predice“ etc.

¹⁶⁾ Const. Diaconovici-Loga s'a născut la 1 Noemvre 1770 în Caransebeș. După absolvarea studiilor sale în Caransebeș, Lugos și Pesta ocupă mai multe funcțiuni în Pesta, între cari și postul de învățător și cantor la „fințarii“ (grecisaiți români) de acolo, ér dela deschiderea pedagogiului aradan (1812) până la 1830 fu profesor aici. Denumindu-sé în acest an de director al școlilor naționale din regimentul românesc-banatic și din districtul batalionului sêrbesc banatic dela graniță pân' la Du-

1) „Vięta Domnului nostru Isus Christos mântuitoriul lumii“ Buda 1838 2) „Tilcuiala Evangeliilor în Duminecile învierii și ale Sêrbătorilor,“ Buda 1835. 3) „Octoich și Tipicon cu catavasieri“ Buda 1836.

Tot dela Diaconovici-Loga rămaseră și următoarele manuscrite:

1) „Istoria bibliei a vechiului și noului testament.“ 2) „Invățături ale moralității creștinești“ și 3) Vięta prea sântei feciore maicei lui Dumneșeu.“¹⁷⁾

Cu aceste am fi încheiat partea aceea a dezvoltării culturale, care în primul rând este a-sé trata în o temă de natura celei a năstre, adecă partea religioasă-culturală. În legătură cu desvoltarea rel. stă desvoltarea intelectuală. Acesta, ca un proces nedespărțit de cultura religioasă încă are deci sé fie și aici pe cât de sumar arétată. Istoricul desvoltării școlare a neuniților din Transilvania și Ungaria va forma totodată și finea elaboratului.

Încă pastorala dela 1811 (prima) a lui Moga arată cât de mare interes purta el de școlile populare, spre a căror înființare și consolidare stăruia. Ca cap al organismului școlar confesional ce era, nu puțin zel manifestă întru îmbunătățirea amorițelor referinți culturale: înființeză însuși astfel de școli; le înzestră cu cărți didactice procurate érași de dânsul dela P. Maior, etc.¹⁸⁾ Încă la 1813 sêi aduce zelului lui Moga elogiile însemnate, ca bunăoră dela P. Maior, care mărturisese, că în decurs de doi ani — adecă dela 1811—1813, ar fi întrecut în numărul școlilor populare ortodocșii transilvăneni pe confrății lor uniți din episcopia Făgărașului.¹⁹⁾

Dar să nu ne închipuim o stare înfloritoare a școlilor unite încă pe la 1813. Nici la uniții, nici la neuniții de atunci din Transilvania nu sé pôte vorbi de vr'un contingent de școli. Dela însuși secretariul consistorial din Sibiu, dacă nu pôte cumva dela alt membru al consistoriului de acolo, bună-oră dela directorul școlar, Fulea primi la 1818 istoricul străin Csaplovics, abia o modestă informare în privința școlilor neunite. După această informație erau în eparchia neunită transilvanică pe lângă „mai multe școli mai mici,“ abia opt școli normale

năre, i-sé încredință și reorganizarea școlii preparande naționale de acolo ceea ce cu mare conscientiositate și multă cunoștință de cauză a efeptuit-o. La această școlă strămutată dela Caransebeș la 1836 la Biserica-Albă, propunea însuși cunoștințele pedagogice atât tineretului român cât și celui sêrb, fie-căruia în limba sa maternă. — A réposat la 1850 și e înmormântat la Caransebeș. Veđi Vuia, op. cit. p. 34—38. Înelunga activitate literară și pedagogică a acestui vrednic barbat și totodată și a celui mai învățat român al timpului 1810—1846 în Ungaria rēvârsă rađe atât de încălditoare și durabile asupra organismului nostru școlar, încât și azi cu pietate rostim numele acestui organizator de școle, ba reuniunea învățătorilor din Bănat îi ridică în Caransebeș un frumos monument.

¹⁷⁾ Vuia o. c. p. 37—38.

¹⁸⁾ Veđi o epistolă a lui Moga cătră P. Maior dela 1814. la Marienescu op. c.

¹⁹⁾ Părți înădite de P. Maior la Cipariu op. c. p. 156—158.

confesionale mai bune și susținute de fondul sidoc-sial cu salare învățătoarești de câte 50 fl.²⁰⁾

(Va urma)

Julian Suciu.

D I V E R S E.

* *Felicitări.* Din incidentul zilei onomastice a Pré Sântie Sale părintelui Episcop al Aradului Ioan Meșian s'au prezentat la Pré Sântia Sa în ziua sfântului Ioan Botezătorul membrii Consistoriului eparhial, corpul profesoral de la seminariul diecesan sub conducerea directorului Augustin Hamsea, comuna bisericăscă Arad sub conducerea protopresviterului Moise Bocșan, șefii corporațiilor civile și militare, precum și mulți onorațiori, dorind Pré Sântiei Sale: ani mulți fericiți!

* *Serviciu divin.* În ziua sfintei sărbători a Botezului Domnului s'a săvârșit serviciul divin în biserica catedrală din Arad cu solemnitatea îndatinată, oficiând sfânta liturgie și sfințirea apei Pré Sântia Sa părintele Episcop Ioan Meșian asistat de întregă preoțimea din loc,

* *Festivitate școlară la seminariul diecesan din Arad.* În presera zilei aniversare a sfântului Ioan Botezătorul, patronul seminariului, s'a ținut și în anul acesta cu solemnitatea îndatinată. În această seară la 6 ore directorul seminariului Augustin Hamsea a ținut un discurs festiv către elevi, arătând valoarea și însemnătatea acestei festivități, espunând rolul sfântului Ioan în istoria revelațiunii divine și virtuțile mari, cari îl caracterizează; după aceea a făcut o scurtă reprivire asupra dezvoltării eparhiei Aradului dela început și până astăzi. Înainte și după acest discurs corul seminariului a executat mai multe cântări cu totă precisiunea.

* *Felicitări de anul nou.* Din incidentul anului nou prezentându-se la Escelenția Sa Înalt Pré Sântitul Domn Archiepiscop și Metropolit Miron Romanul membrii din grămiul consistoriului archidieceșan; la felicitarea rostită de Pré Cuvioșia Sa părintele Archimandrit și vicariu episcopesc, Escelenția Sa a pronunțat următorul discurs:

Stimați Domni și frați! În timp de eamnă nu prea putem conta la zile senine; vânturile reci, frigul, gheața, gerul, nu sunt elemente de viață. Domniile Văstre v'ați adunat aicea astăzi la începutul anului nou cu inimi calde, ca încălzindu-mă, să-mi faceți mai suferibilă atmosfera de eamnă, ale căreia apăsări le simțim noi cu toții, dar cred, că nimeni mai mult de cât eu însu-mi.

„Vă mulțumesc pentru căldura, ce mi-o aduceți, care pentru mine este într'adevăr binefăcătoare. Și acum încălzit de inimile Domniilor Văstre, pot se dau un sbor mai liber gândurilor mele, cari purced din o meditare asupra esperienței, că în lume

tote sunt supuse schimbării. După o érnă grea, amorfitoare, are să vină primăvara desteptării și a speranțelor, apoi véra de muncă și a sudorilor, în urmă tómnă ródelor și a mulțămirii.

„Câți și cum vom petrece tóte aceste, stă în voia bunului Dumnezeu; noi însă avem să fim pregătiți pentru ori și ce eventualitate. Fiți dar — vă rog — și de acum înainte tari și statornici în convingeri și în propunerile bune; rămâneți strinși în legăturile, cari și până acum ne-au întrunit și întărit; faceți-vă împreună cu mine datorința, punând toți umăr la umăr; apoi de aci încolo eventualitățile, cari nu depind de la noi, se le lăsăm — cum șisei — în grija bunului Dumnezeu, care, sunt convins, că nu ne va păși pe cât timp vom fi și noi buni și conșcii de misiunea noastră. Dumnezeu se vă binecuvinteze!“

† *Necrolog.* Inregistrăm cu durere, că vrednicul bărbat al națiunei Gregoriu Silași, doctor de sfânta teologie, doctor onorar de filosofie, fost vicerector la seminariul „S-ta Barbara“ din Viena, profesor p. o. pentru limba și literatura română la universitatea „Francisc Iosif“ în Cluj, membru onorar al Academiei-Române din București, membru pe vieță al „Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român,“ protopop onorar și asesor consistorial în archidieceșca gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, director executiv al institutului de credit și economii „Economul“ din Cluj, președinte și membru al mai multor societăți și reuniuni culturale și de binefacere, a repausat după un morb îndelungat în Năsăud la 17 Ianuarie 1896 st. n., în etate 61 ani. Năsăud, la 17 Ianuarie 1897.

Inmormântarea s'a săvârșit în 19 Ianuarie n. cu mare pompă. Au celebrat Dr. Ioan Pop vicariu foraneu episcopesc al Radnei și paroh al Năsăudului, Iacob Pop catichetul gr. cat. al gimnasiului, Anton Precup paroh în Rebrîșorg și Vasile Dumbravă paroh în Salva. La inmormântare era present un public foarte numeros. La finea prohodului părintele vicariu Dr. I. Pop ținu o pătrunțitoare cuvântare, descriind cu vii colori viața cea plină de muncă a repositului. Mai vorbi apoi catichetul I. Pop, ér la mormânt părintele Vasile Podóbă din Cluj. — Fie-i țărina ușoră și memoria eternă!

* *Mormântul lui Pericle și al lui Sofocle.* Din Atena se scrie, că săpăturile făcute de societatea grecăscă archeologică din Atena în strada Salamis, aproape de Keramikos, au avut rezultate foarte însemnate. Anume s'au găsit mormintele mai multor Greci însemnați din anticitate. Intre altele s'a aflat academia lui Plato și în imediata apropiere a acesteia un cimiteriu în care se înmormântau cei mai însemnați bărbați de stat, poeți și artiști. Deja s'au aflat mormintele lui Pericle și a lui Sofocle; se crede însă, că tot aici se află mormintele lui Trasybulos, Harmodios, Aristogiton și a altor bărbați însemnați.

* *Iubileu.* În Munte negru să fac mari pregătiri pentru sărbarea iubileului de 200 de ani, dela suirea pe tron a dinastiei actuale.

²⁰⁾ „Plures etiam per totam divecesim hinc inde dispersae sunt minutores scholae, quarum didascalos ipsae communitates pro posse salarisant.“ Csaplovics Slavonien u. Croatien, o. c. t. II. p. 263.

* „*Fóia pedagogică*“ a apărut la însărcinarea și sub auspiciile Consistoriului din Sibiu, care a încredințat cu conducerea ei o pe d-l profesor seminarial Dr. Daniil P. Barcianu. Colaboratorii principali ai d-ului sunt d-nii: D. Comșa, Dr. P. Șpan și Dr. I. Stroia, de-asemena profesori la Seminarul andreian. „*Fóia*“ apare de două ori pe lună (la 1 și 15) și costă la noi 3 fl. pe an (1 fl. 50 cr. pe $\frac{1}{2}$ an), 6 fl. pentru România 10 lei pe an. Cuprinsul N-rului 1 este: „Cătră onor. cetitori,“ de Redacțiune; „Câte-va observări asupra învățământului din religioane“ de Dr. D. P. Barcianu; „Modele de lecțiuni“ (Chemarea lui Avram, lecțiune din istoria biblică) de Dr. I. Stroia; „Din literatura școlară“ (Istoria Ungariei și elemente din istoria generală pentru școlile populare de Dr. N. Pop) de Dr. P. Șpan; Informațiuni; Felurimi. — In cuvântul introductiv al Redacțiunii se esplică scopul „*Fóiei*“ în chipul următor: „Cu această fóia pedagogică pășim d-er înaintea on. Public românească învățătorească și a tuturor prietinelor școlii, cu intențiunea să contribuim și prin acest mijloc la înaintarea trebilor noastre școlare și ceea-ce privesce învățământul, educațiunea și întocmirea bună și potrivită a școlilor peste tot, și în deosebi la ridicarea la un nivel mai înalt a întregului stat învățătorească, ca factor de mare însemnătate în dezvoltarea noastră culturală națională.“

Concurs.

Devenind vacantă stațiunea învățătorească dela școla II-a din **Moroda**, tractul Bnroșineu se escrie concurs cu termen de alegere, **30 de zile** dela prima publicare.

Emolumentele: a) 285 fl. salariu în bani gata. b) 3 orgi de lemne, în preț de 15 fl. aduse acasă c) 3 orgi lemne pentru încălzirea salei de învățământ. d) pentru conferință 16 fl. e) pentru scripturistică 8 fl. f) cu-artir liber cu grădină de legumi. g) dela înmormântări 10 cr. cu liturgie 1 fl. h) Pentru curator se va îngriji comuna bis.

Reflectanții la acest post, au ași subscrerne recursele conform legi, comitetului parochial, adresate Reverendului Domn Corneliu Ursuțiu adm. protopopesc în Seprós și a-se presenta în vre-o Duminică ori sârbătoare în biserică pentru a-și arăta desteritatea în cart și tipic.

Din ședința com. paroch român gr. or. din **Moroda** ținută la 29 Decembre v. 1896.

Petru Costinu, m. p. *Moise Ghergariu, m. p.*
not. com. par. ad hoc. preș. com. paroch.

In conțelegere cu: **CORNEL URȘUȚIU**, m. p. adm. protopopesc, inspector școlar.

Din lipsa de recurenți se escrie de nou concurs pentru îndeplinirea parochiei vacante de clasa II-a din comuna **Minișiu**, comitatul Aradului, protopresbiteratul Radnei cu termen de **30 de zile** dela prima publicare.

Emolumentele sunt: 1) un pătrariu sesiune pământ arătoriu; 2) în birul preoțesc: a) dela fie-care proprietariu de $\frac{1}{3}$ pământ una măsură de grâu, b) dela fie-care proprietariu de casă câte una măsură cucuruz sfârmat; c) dela jeleri 50 cr. v. a.; 3) în arînda alor 6 jugere competență de pășune câte 2 fl. v. a. după juger, și în fine 4) stolele usuuate dela 250 numere de case.

Recurenții sunt avisați recursele lor ajustate conform §. 15. lit. b. al Regulamentului pentru parochii

adresate comitetului parochial din **Minișiu**, a-le trimite părintelui protopop **Vasile Beleş** în **M.-Radna** până la termenul susindicat, și a se presenta în vre-o Duminică sau sârbătoare în st. biserică din **Miniș**, pentru a-și arăta desteritatea în oratorie și cant.

Alegîndul preot va avé se restituie epitropiei parochiale din **Miniș** spesele în suma de 40 fl. v. a. făcute cu sădirea viei în pământul parochial

Minișiu, la 29 Decembre st. v. 1896.

Comitetul parochial.

In conțelegere cu mine: **VASILE BELEȘ**, m. p. protopop.

Pe baza înaltei ordinațiuni emanate dela Ven. Consistoriu gr. or. român din **Arad** la 2/14 Decembre a. c. Nr. 6561, se escrie concurs pentru parochia a treia din **Otlaca**, cu termen de alegere **2/14 Februarin 1897**.

Venitele împreunate cu această parochie sunt: a) Una sesiune pământ arătoriu de cl. I. constatătoare din 28 jug. 1440□ st. catastrali într'un loc (comassat), împreună cu dreptul de pășune d'ipă această sesiune; b) birul și ștolele usuuate în comuna dela 156 numeri de case aparținătoare la această parochie, cari tôte dau un venit sigur de peste 800 fl.

Sarcinile publice le va suporta alegîndul; asemenea are să dea jumetate din venitele parochiei timp de un an computat dela mórtea fostului preot **Stefan Popovici**, vèduvei remase după dînsul.

Recurenții au să-și trimită recursele ajustate amésurat §. 15 lit. a) din Regul. pentru parochii de cl. I. și a §. 13 din Stat. org. adresate comitetului parochial din **Otlaca**, la subscrisul protopresbiter în **Chișineu** (**Kisjenő**) până cu 8 zile înainte de alegere. Cei cu testimoniu de maturitate vor fi preferiți. Totodată au — amésurat §. 18 din Reg. pentru parochii, — a-se presenta în s. biserică din **Otlaca**, pentru a-și arăta desteritatea în cele ceremoniale și oratorie.

Dat în ședința comitetului parochial din **Otlaca** ținută la 12/24 Decembre 1896.

Ioan Giulani, m. p.

Georgiu Turic, m. p.

pres. comit. parochial.

not. int. al com.

In conțelegere cu: **Dr. IOAN TRAILESCU**, m. p. protopresbiter.

LICITAȚIUNE MINUENDĂ.

Comitetul parochial gr. or. rom. din **Cladova** Cttul **Arad** protopopiatul **M.-Radna**, — conform planului, și preliminarului de spese aprobat de Ven. Consistoriu gr. or. rom. din **Arad** în ședința din 5/17 Decembre Nro. 6525 din 1896 escrie concurs de licitațiune minuendă publică, pentru edificarea de nou a **S. Biserici**. — Prețul de esclamarie 7000 fl. v. a. — care licitare se-va ținea în cancelaria oficiului parochial din loc în **2/14 Februaru 1897**.

Să aviséză deci întreprindătorii, cari doresc a primi pre sine, lucrul sus espus, pre termenul hotărit, provèduți cu vadiul de 10% dela sută, a-se presenta la licitare, unde după licitarea efeptuită, se-va încheia contractul, carele se-va subscrerne Veneratului Consistoriu spre aprobare.

Planul, preliminarul de apese și condițiunile de licitare, se pot vedea ori și când până la licitare în cancelaria oficiului parochial din loc.

Cladova, la 29 Decembre 1896 st. v.

Michail Jurca, m. p.

Efta Dascâl, m. p.

preș. com. par.

not. com. par.